

- 25 év értékei -

A gyergyószentmiklósi magyarörmények társadalmi, kulturális, egyházi helyzete a kezdetektől napjainkig

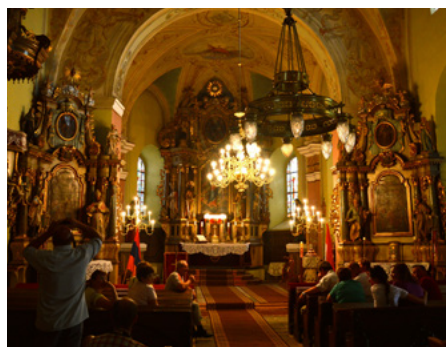
Erdély népségi és gazdasági sokszínűsége kapcsolatba hozható azzal a toleranciával, mely az évszázadok során otthont adott a különböző etnikumoknak és megtűrte a sokszor egymásnak ellentétesnek tűnő egyházi közösségeket. Az elmúlt 1100 év alatt azonban csak az örménység volt az ide letelepülő népek közül az egyetlen, amelyik nem foglalóként jött, hanem az új haza reménye vezérelte. S hogy reménye nem volt csalóka délibáb, bizonyítják máig fennálló örmény közösségeink.

Mintegy három és félszázados erdélyi történelmünkhez szervesen kapcsolódik a gyergyószentmiklósi örménység története, melyről történelmünk, néprajzosaink több munkában is megemlékeztek. Ezekből állítható össze az a történelmi gyöngyör, mely az ősök dicsőségét ragyogná és fényt mutatna az utókorak is. Az idő múlása homályosította ugyan a letelepedés korára vonatkozó adatokat, mindezek ellenére a történészek a XVII. sz. közepénél korábbra teszik az első örmény családok gyergyószentmiklósi megtelepedésének időpontját: *dr. Czárán István* -1600, *Tarisznyás Márton* -1637, 1643, *dr. Hovhannesian Eghia* -1654. Az 1672-es esztendő körül a nagyobb számban érkező örmény családok főként a kereskedelmi szempontból vonzó erővel bíró helyeken, elsősorban a Keleti Kárpátok átjárói mellett telepedtek meg. Ez változást hozott az akkori Gyergyószentmiklós életében is. „*Nem ismerjük a helységben letelepedett örmények pontos számát, tény azonban, hogy a XVI-II. századtól kezdődően a lakosság több mint 15 %-át tették ki*” állítja városunk kiváló történésze *dr. Garda Dezső*.

A letelepedett elődök azonnal hozzáláttak a közigazgatási, gazdasági, vallási élet

megszervezéséhez: az Örmény Compagniába tömörültek, melynek külön bírása és esküdtségi voltak. Ez az autonómia átfogta az örménység gazdasági, kulturális intézményeit, társadalmi életét és egy olyan közösségi erőt jelentett, mely a XVIII. századtól kezdve meghatározta a település fejlődését. Társadalmi szervezetüket nem sokkal ezután a kialakult céhek képviselték, melyeknek beleszólásuk volt az illető mesterség minden mozzanatába. Ilyenek voltak a Tímárok Céhe vagy Társasága (1710-től), a Kereskedő Céh vagy Kereskedők Kongregációja, a Legények Céhe.

Gazdasági szinten először is a vidék kereskedelmében vették át a vezetést üzleteik

Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Templom

megnyitásával, valamint az Ausztria felé irányuló nagy állat és fakereskedelemmel.

Talpraesettséjük és ügyességük révén megszerezték a piac fölötti egyeduralmat, amely azonban egy sor székely-örmény ellentétet indított el. A *II. Rákóczi Ferenc* vezette szabadságharc leverése után Erdély újra osztrák fennhatóság alá került, mely állapot főleg a Rákóczi mellett végtelenségig kitartó székelyek számára hozott nehéz időköt: a nagyfokú adók következtében hátrányos helyzetbe kerültek a gazdaságilag jobb erőforrásokkal rendelkező örményekkel szemben. A széki vezetés ezt a helyzetet az örményekre kirótt, őket létfontosságú tevékenységükben korlátozó intézkedésekkel próbálta megoldani. A Compagnia a Guberniumhoz fordult segítségért, melynek kompromisszumos rendelkezései az 1760-as évekig megfékeztek a további ellentétek kialakulását.

Ebben az időben az Örmény Compagniát a három részre oszlott gyergyószent-

Gyergyószentmiklós temető

miklósi közigazgatás összetevői között találjuk, a General Commandonak alárendelt katonacsoport és a széki közigazgatás alatt lévő nemkatonák közössége mellett. Ez az egy településen belüli hármastagoltság valódi melegágya volt a további ellentéteknek, melyek kiobbantó okát főleg a kocsmárolás és a legelőhasználat joga képezte. Igen negatív tényezőket képviseltek az osztrák hatóságok, melyek még az örményellenes uszításoktól sem riadtak vissza. Ezért az örmény közösség bírása levelében a két nép barátsága mellett szállt síkra: „reményli ezen Mercantile Forum, hogy /.../ a nemes közösség, mint régi őseleji az örmény lakosokkal békeséges rendben úgy kívánnak élni, hogy ezáltal az emberiség jussai megőriztessenek”.

Az idő távlatából észre kell vennünk azonban, hogy az említett ellentétek nem két népcsoport harcát tükrözik, hanem két társadalmi osztály, illetve rendszer közötti antagonizmust. Ez az ellentét rögtön megszűnt, amikor a földesúr vagy a posszeszorátus hatalmaskodásaival kellett szembeszállni.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy mindenféle gazdasági tevékenység ellenére az örménységet valóban foglalkoztatta vallásos élete is. Már rögtön a letelepedés után a helyi katolikus közösségtől épületeket béreltek, melyeket vallási és oktatási igényeik kielégítésére használtak fel. Esetenként eltitkolták örmény gregoriánus voltukat, mert különben nem kaphattak volna kápolnát a római katolikus egyháztól. Sajnos, ebből az időszakból még nem találtunk vallási gyakorlatra vonatkozó feljegyzéseket.

Már a XVIII. század elején szűknek bizonyult a számbelileg gyarapodott közösség számára a kölcsönkapott kis kápolna és 1722-ben körvonalazódott a kőtemplom építésének gondolata. A kezdeményezés

a Szamosújvárról érkező *Thoroszean Simon* örmény pap nevéhez fűződik, aki 1730-ban megkapta az építési engedélyt és 1734-re a hívek anyagi támogatásával fölépült a templom a kőfallal és a kisebb, védekezésre szolgáló tornyokkal együtt.

A saját templom mellett saját iskolája is volt a helyi közösségnek és egy időben külön fiú és külön lány iskola létezett. Az 1849-ben osztrákok által bezárított örmény iskola 1860-ban újra megnyílt kétéves örmény és magyar nyelvű oktatási programmal. Ez az iskola azonban 1881-ben teljesen beleolvadt a magyar oktatási intézménybe.

Rövid ideig örmény nyomda is működött a helységben, mely főleg templomi- és tankönyveket adott ki.

A gyergyószentmiklósi örmények intenzíven hozzájárultak a település, illetve az egész környék fejlődéséhez is. A városnak több cikluson át volt képviselője *Lázár Menyhért* ügyvéd, hírneves orvosként tünt ki *dr. Fejér Dávid*, *dr. Dobribán Antal*. Szintén Gyergyószentmiklós szülötte *dr. Vákár P. Arthur* kormánytanácsos, ismert nevű publicista, aki a kiadásában megjelent „*Csikvármegye*” című lapjával éveken át irányította a gyergyói közéletet.

Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Templom

A jól sikerült beilleszkedés azonban a XIX. századtól az ellenkező végletbe kezdett hajlani: az iskola, az ipar, a kereskedelem, az egyházi és kulturális megnyilvánulások egyre inkább elmélyítették az örménység magyarrá válását.

Erdélyben az örmények elvesztették anyanyelvüket s identitásukat a romániai magyarság kisebbségi helyzete határozza meg, de származásuk tudata látenszen ott munkál bennük, a hétköznapi életben is biztosítva identitásuk folytonosságát.

A decemberi rendkívüli klub vendége volt

Kiss Péter

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Tanszékének hallgatója, Az Új Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjasa

Kiss Péter

Örmény Nemzet Históriaja Az örmény történetírás reneszánsza Erdélyben

Bizonyára sokunk számára ismert tény, hogy a 17. század második felébe Erdélybe érkezett örmények nagyon gyorsan, kicsivel több, mint egy évszázad alatt beolvadtak az őket körülvevő magyarságba. Ugyanakkor szinte teljesen feledésbe merült, mennyire pezsgő örmény kulturális élet színtere volt Erdély: Örmény Múzeummal, az Armenia folyóirattal, örmény gimnáziummal és saját történetírókkal – a legismertebbek Szongott Kristóf és Ávedik Lukács, akik azonban a századfordulón alkottak. A 18. század erdélyi örmény történetírója, Dondoni Vártán József és műve, az Örmény Nemzet Históriaja ugyanakkor egészen napjainkig ismeretlen a nagyközönség számára. Dondoni műve első ránézésre rendkívül hasonlít a kor egyik legnagyobb örmény történetírójának, Mikajel Csámcsján Örményország története című, háromkötetes munkájához. Cikkünkben annak járunk utána, hogy vajon fennáll-e valamilyen kapcsolat a két szöveg között?

Az örmény történetírás „újjászületése”

Az örmény történetírás évszázadokig követte a gyakorlatot, hogy a régi, ún. aranykori írók: *Agathangelosz*, *Khorenei Mózes*, *Elizeus*, *Párpeci Lázár* munkáit követve hozták létre munkáikat, ami sok esetben a kereszténységért és a hitért folytatott küzdelembe volt beágyazva. A 18. század első felében alapított mechitarista örménykatolikus szerzetes, *Mikajel Csámcsján* ezt a szokást felrúgva teljesen új alapokra helyezte az örmény történetírást.

Csámcsján 1738-ban született Konstantinápolyban. 1764-ben lépett be a mechitarista rendbe. A fiatal Csámcsján kitűnő nyelvismerettel rendelkezett. A rend több alkalommal küldte a Közel-Keletre és Konstantinápolyba, ahol a lelkipásztori szolgálat mellett minden örményekkel kapcsolatos forrást összegyűjtött legfőbb művéhez, *Az Örményország történetéhez* (1784-1786). Csámcsján szakított a régi hagyománnyal. Felhasználta ugyan az aranykori szerzők műveit, de azokat